

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Раєвський Р.Т., Канішевський С.М., Лапко В.Г.

Одеський національний політехнічний університет, Київський національний університет будівництва і архітектури, Одеська державна музична академія

Перебудова освітнього процесу у вищій школі нашої країни за Європейськими стандартами в контексті Болонського процесу викликає значну тривогу за майбутнє фізичного виховання студентів України у ХХІ столітті.

Сьогодні у республіканських, обласних органах керівництва вищою освітою та в адміністрації вузів є чимало прихильників не тільки скорочення годин на цю дисципліну, але й вилучення її з навчальних програм. Головний аргумент: відсутність фізичного виховання у навчальних програмах вузів Європи, як обов'язкової навчальної дисципліни.

Задачами нашого дослідження було обґрунтувати доцільність, ефективність і можливі шляхи трансформації навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у форматі вимог Болонської декларації, маючи на меті подальший розвиток фізичного виховання студентської молоді України відповідно до вимог часу.

Відомо, що актуальність навчальної дисципліни визначається потребами суспільства і виробництва. Фізичне виховання традиційно й обґрунтовано визнається найважливішим фактором формування здоров'я і підготовки студентської молоді до активної життєдіяльності і майбутньої праці.

На підставі цієї традиції у нашій країні сформоване соціальне замовлення держави на фізичне виховання, що знайшло відображення у нормативних актах, які регламентують його здійснення у навчальних закладах як обов'язкової навчальної дисципліни в обсязі 4-х годин на тиждень протягом усього періоду навчання [1].

Разом з тим, реальність така, що державне замовлення на фізичне виховання не реалізується повною мірою у даний час у 70 % вузів. Очевидно, що однієї установки держави в умовах ринкової економіки недостатньо. Потрібно безпосереднє замовлення на фізичну підготовленість керівників і організаторів сучасного виробництва, які відповідають за його конкурентоспроможність.

Відсутність такого замовлення на практиці призводить до зниження прикладної цінності фізичного виховання, його статусу як обов'язкової нормативної дисципліни, мотивації до занять із боку студентів, скорочення обсягу занять, збіднення їхнього змісту, комерціалізації інфраструктури кафедр фізичного виховання та спортивних клубів.

Масове опитування нами керівників трудових і творчих колективів країни показало, що сучасне виробництво висуває високі вимоги до фізичної надійності та

готовності фахівців, зайнятих в усіх галузях економіки. Зазначимо, що ці вимоги у найближчі 10-20 років будуть зростати. У зв'язку з цим, переважна більшість керівників покладають великі надії на фізичне виховання, здійснюване у вузах, і готові всіляко йому сприяти [1].

До цієї практики давно прийшли роботодавці США, що активно стимулюють (у тому числі матеріально) постановку фізичного виховання студентів у навчальних закладах. Тут рівень здоров'я і фізичної підготовленості традиційно служить одним з найважливіших критеріїв добору для роботи випускників навчальних закладів. Це є вирішальним аргументом для адміністрації коледжів і університетів при включенні фізичного виховання у навчальні програми і всілякому сприянні його розвитку.

Досвід США та наші дослідження умов з найвищою інтенсивністю і продуктивністю праці, показують, що сучасна ринкова економіка дає чітке замовлення на фізичну готовність студентської молоді та її забезпечення засобами фізичного виховання.

У світлі цього відмову адміністрації Європейських ВНЗ від фізичного виховання як навчальної дисципліни варто вважати великою стратегічною помилкою, що завдає істотної шкоди професійній дієздатності майбутніх фахівців. І напевно нам варто її повторювати.

Альтернативне надання в Європі студентам можливості факультативно займатися фізичною культурою і спортом у спортивних клубах вузів, як показав наш аналіз, може вирішувати проблему фізичної надійності і готовності студентської молоді за рахунок архирозвинутої інфраструктури для занять руховою активністю.

Відсутність такої інфраструктури в Україні дозволяє охопити факультативними формами занять не більше 5% студентського контингенту вузів та вони значно поступаються за своїми дидактичними можливостями й ефективністю цілеспрямованому фізичному вихованню.

При дослідженні ефективності сформованої в Україні вузівської системи фізичного виховання було виявлено, що для неї характерні значні недоліки: неефективність керівництва з боку адміністрації; недостатня гуманістична і професійна спрямованість та неефективна теоретична і методична підготовка студентів; неадекватність сучасному менталітетові і мотиваційній зрілості студентів форм організації процесу фізичного виховання та низька дієвість дидактичного наповнення практичних розділів; відсутність належних умов для його ефективного функціонування (достатнього кадрового, науково-методичного, медичного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення); слабка мотивація студентів до своєї фізкультурної освіти та її

вдосконалення; відсутність науково обґрунтованої моделі подальшого розвитку системи у найближчому і віддаленому майбутньому.

У цілому, як показує аналіз [2,3,4,5], фізичне виховання у вузах України сьогодні не досить ефективно, тому що не виконує повною мірою усіх своїх функцій. На це вказує 80% опитаних керівників виробничої сфери. За їхніми даними до 60% випускників вузів не готові сьогодні працювати із повною віддачею за своєю спеціальністю.

Для студентів наших вузів характерні висока захворюваність, низький рівень стану здоров'я і фізичної підготовленості.

За узагальненими нами офіційними та літературними даними:

- на сто обстежених студентів приходить до 95-96 і більше захворювань різної етіології; з 10-ти студентів 9-ть мають відхилення у стані здоров'я; до 50-ти і більше відсотків знаходиться на диспансерному обліку;

- кожен 5-ий студент (на гуманітарних факультетах – кожен 3-ій, а іноді навіть 2-ий) віднесений до підготовчої, спеціальної медичної групи або звільнений за станом здоров'я від фізичних навантажень;

- рівень понад 50% молодих людей, що навчаються у вищих навчальних закладах нашої країни, не відповідає навіть середньому рівневі державного стандарту фізичної підготовленості, що гарантує стабільне здоров'я [2].

Достатньо інформативним показником здоров'я є біологічний (функціональний) вік. Середній біологічний вік студентів на 10-15 років випереджає календарний, при цьому у більшій частині з них відзначається прискорений темп старіння.

Останнім часом відзначається помітне збільшення різних психічних розладів, які обумовлені низькою якістю життя, значні психоемоційні навантаження, стресові ситуації, якими наповнені життєдіяльність і навчання студентів. Особливе поширення серед студентів мають захворювання опірно-рухового апарату, серцево-судинної, травної, ендокринної та сечостатевої систем, хвороби очей.

Усе перераховане багато в чому пояснюється «шкільною спадщиною», однак не знімає відповідальності вищої школи за фізичне виховання та фізичні кондиції студентів.

Дослідження групою науковців ефективності та прогностичне моделювання розвитку системи фізичного вдосконалення студентів і його професійно-прикладного аспекту [3,4,5,6] показало гостру необхідність модернізації фізичного виховання з урахуванням соціального замовлення на нього і впровадження в умовах ринкових відносин.

Виходячи з цього, нами була розроблена реальна прогностична модель фізичного виховання студентської молоді України, основні положення якої представляються в таких варіантах.

У макроскопічному плані система фізичного виховання студентів (СФВС) представляється як важлива базова підсистема загальної системи формування фахівців на етапі вузівської освіти зі статусом обов'язкової навчальної дисципліни, найтіснішим чином взаємодіюча з усім циклом дисциплін, що забезпечують гуманітарну і професійну підготовленість.

У функціональному плані СФВС повинна вирішувати задачі зміцнення здоров'я студентів, забезпечення їхньої фізичної надійності та готовності до активної життєдіяльності й ефективної професійної роботи після закінчення навчального закладу. Для чого необхідно передбачати в достатньому обсязі загальнокондиційну і професійно обумовлену психофізіологічну та психофізичну підготовку.

У процесуальному плані вона повинна забезпечувати безперервну фізкультурну освіту і вдосконалення та їхню наступність на всіх курсах навчання у вузі, на виробництві й у родині.

В ієрархічному аспекті СФВС передбачає формування особистості майбутнього фахівця на основі загального проєкту для всіх студентів однієї професії, спеціальності й індивідуальних проєктів для кожного студента окремо з урахуванням особливостей його особистості (віку, статі, стану здоров'я, фізичної підготовленості, рівня розвитку професійно важливих якостей, фізкультурних і спортивних інтересів, типологічних властивостей нервової системи і т. ін.).

Таким чином зазначений вище макроскопічний аспект потребує ґрунтовного відновлення всієї структури СФВС.

Слід застосовувати нові ефективні методи фізичного виховання (такі, як імітаційно-тестовий, індивідуально-діяльнісного програмування та ін.). Необхідно значно розширити діапазон елективного компоненту, широко використовувати на заняттях найбільш ефективні традиційні та нетрадиційні засоби фізичного виховання, що користуються популярністю у студентів.

Сучасні високі вимоги до фізичної готовності фахівців обумовлюють необхідність обов'язкового включення у структуру СФВС професійно-прикладної фізичної підготовки, що ґрунтується на сучасній концепції системного й особистісного підходів.

Для окремих екстремальних професій і спеціальностей (геологи, нафтовики, працівники МНС, МВС, льотчики, підводники й ін.) така підготовка у сучасних умовах може цілком успішно замінити фізичне виховання.

Важливе значення у контексті вимог Болонської декларації повинно приділятися науково-методичному й інформаційному забезпеченню процесу фізичного виховання та самовиховання студентів через систему ІНТЕРНЕТ.

В умовах демократизації вищої освіти старі методи керування СФВС, засновані на прямих впливах (інструкціях, розпорядженнях, наказах та ін.) вже мало ефективні. Додатково потрібні інші, сучасніші методи: соціальної, моральної, матеріальної мотивації, стимулювання діяльності та ін. Досвід показує, що постановку фізичного виховання у вузах найбільш ефективно стимулюють атестація й огляди-конкурси з оцінкою цього процесу.

Актуальні й інші новації: гуманізація і демократизація навчального процесу; розробка моделі фізичної готовності фахівців, що випускаються ВНЗ; комп'ютеризація педагогічної діагностики стану здоров'я, фізичної дієздатності студентів і розробка індивідуальних програм їхнього фізичного вдосконалення; інтеграція фізичного виховання з валеологічною освітою; залучення студентів до розробки проблем фізичного виховання і спорту; заняття студентів своїм фізичним удосконаленням за індивідуальним планом; повний перехід на кредитно-модульну систему; передача цілого ряду функцій, пов'язаних з організацією масових спортивних заходів, спортивним клубам вузів; широке впровадження нових зразків технічних засобів навчальної та тренажерної техніки та ін.

Особливе значення у світлі сучасних вимог має гуманізація, демократизація, інформатизація та індивідуалізація всіх компонентів виховно-освітнього процесу, широке впровадження принципів і методів прогностичної педагогіки та педагогіки співробітництва. Важливим є також подолання негативних тенденцій, що виникли та отримали розвиток у фізичному вихованні наприкінці ХХ століття: комерціалізація, насадження культу жорстокості, насильства, масового застосування допінгів.

Головні труднощі здійснення перебудови фізичного виховання студентської молоді в нашій країні – складність фінансування її в сучасній економічній ситуації. Грунтуючись на узагальненні досвіду американських вузів і ряду вузів нашої країни, для рішення цієї проблеми можна рекомендувати створення фондів для підтримки СФВС та залучення до їхнього поповнення роботодавців, зацікавлених в одержанні фахівців, що мають гарне здоров'я, високу дієздатність та професійне довголіття.

Формування та функціонування системи фізичного виховання, що відповідає вимогам ХХІ століття, - складний і витратний процес, що може ефективно проходити, як свідчить досвід Білорусії та Росії, ще досить довго тільки під патронатом держави, закріпленим нормативними актами.

Таким чином, наші дослідження, включаючи узагальнення передового досвіду, показують соціально-економічну обумовленість доцільності обов'язкового фізичного виховання всього студентського контингенту в сьогоденні, у найближчому і віддаленому майбутньому та необхідність його істотного реформування в контексті не тільки Болонського процесу, але й вимог сучасних реалій. (Перша спроба була реалізована МОН України в рекомендаціях, щодо пропозицій не враховувати заняття з фізичного виховання у тижневий обсяг навантаження на студента, зважаючи на відновлювальний, рекреаційний характер цієї дисципліни).

Фізичне виховання студентської молоді України XXI століття – це суперфективна самодостатня система фізичного вдосконалення особистості, що може успішно вирішувати проблему забезпечення високого рівня фізичної надійності і готовності до активної життєдіяльності та результативної роботи в умовах інтенсифікації економіки. Разом із тим, для того щоб СФВС результативно виконувала цю функцію у сучасних умовах, вона повинна бути гарантовано замовлена державою і безпосередніми роботодавцями, а також мати від них діючу ідеологічну та матеріальну підтримку.

Література:

1. Раевский Р.Т., Канишевский С.М. Социальный заказ на физическое воспитание студенческой молодежи в XXI веке //Теорія і практика фізичного виховання. – 2004. – № 2. – С. 37-42.
2. Раевский Р.Т., Канишевский С.М., Попичко А.Ф., Лапко В.Г. Здоровье студенческой молодежи и пути его формирования в системе образования //Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 351-357.
3. Домашенко А.В. Організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентської молоді України: Дис...канд. фіз. вих.: 11.05. – Л., 2003. – 346 с.
4. Филинков В.И. Система профессионально-прикладной физической подготовки специалистов машиностроительной промышленности: Дис...канд. фіз. вих.: 17.03. – Л., 2003. – 272 с.
5. Халайджі С.В. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів енергетичних спеціальностей: Дис...канд. фіз. вих.: 24.11.2006. – Л., 2006.- 253 с.
6. Раевський Р.Т., Домашенко А.В., Канишевський С.М. Становлення національної системи фізичного виховання студентської молоді України //Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С.С. – Харків-Львів: ХДАДМ (XXII), 2003. - № 16. – 16-23.